

Edustusto

VILNA

TELEKOPIOSANOMA

Annettu tiedoksi		PVM 16.3.1995	NRO VIL0096	SIVUMÄÄRÄ 6
Jakeluohje		Vitteemme	Vitteenne	

ULKOASIAINMINISTERIÖ

SAAPUNUT AVOSANOMA

Saapunut 16.3.95	Klo 11.30	Jätetty	Klo 12.00	Onto 19 /
Hoitas: yks. POL-31	Nimi	Signum		

☐ Tasavallan Presidentti	POL 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 00	HAL 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 00	☒ TP:n kanslia
☐ Pääministeri	POL 10 20 30 40 50 60 70 80 90 00	HAL 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 00	☐ TP:n adjutantit
☐ Ulkoasiainministeri	KPO 01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 00	HAL 20 30 33 40	☐ PLM/SOT
☐ Ulkomaankauppaministeri	KPO 10 20 30 40 50 60 80 93	HAL 43 44 45 47 48	☐ PE/Yht.lups.
☐ Ministeri	KYO 02 03 04 05 06 07		☐ KTM
☐ VSI	KYO 11 12 21 22 23 24		☐ HUAV
☐ AVS-HAL	KYO 31 32 33 34 35 41 42 43 44		☐ EUAV:n pj:t
☒ AVS-POL	OIK 01 02		
☐ AVS-KPO	OIK 10 20 30 40		
☐ AVS-KYO	PRO		
☐ VTY	LKO 01 02		
☐ KSL-01	☐ KSL-02	LKO 10 20 30 40	ARKISTOKPL 3

ASIA:

RT - Liettua ja Israel : historian varjo

Presidentti Brazauskas Israelissa pyytämässä anteeksi liettualaisten osallistumista juutalaisvainoihin toisen maailmansodan aikana. Taustalla historialliset faktat: Liettuassa tapettiin sodan aikana yli kaksisataatuhatta juutalaista - myös liettualaisten toimesta; juutalaisjärjestöt väittävät Landsbergisin hallituksen rehabilitoineen rikoksiin juutalaisia vastaan syyllistyneitä viranomaisten katsoessa rehabilitoinnin koskevan neuvostojärjestelmän uhreja.

Brazauskasin emotionaalinen anteeksipyyntö Knessetissä. Presidentti lupaa rikoksiin juutalaisia vastaan syyllistyneiden rankaisemista liettualaisissa tuomioistuimissa ja epäselvien rehabilitointitapausten uudelleen käsittelyä. Juutalaisjärjestöjen apu rikosten tutkimisessa otetaan vastaan.

VII 0096/2

Presidentin anteeksipyyntöön myönteinen vastaanotto Israelissa. Liettuassa kielteisten näkemysten ohella voittopuolisen myönteiset arviot - "rohkein ja kaunein" sivu Brazauskasin poliittiseen elämäkertaan.

Taustoja Brazauskasin eleelle: Liettuan yhteiskunta kyyninen, välinpitämätön ja sen oikeustaju puutteellinen. Anteeksipyyntö tarpeen myös omalle yhteiskunnalle sen oikeuskäsitysten, psykologian muuttamiseksi maan henkiseksi lähentämiseksi länteen. Eleen merkitys suhteille Israeliin, maailman juutalaisjärjestöihin, ylipäätään Liettuan ulkoiselle kuvalle.

x x x

Vaikka presidentti Brazauskasin Israeliin 1 - 2 maaliskuuta 1995 tekemä vierailu oli suunniteltu normaaliksi valtiovierailuksi poliittisine, kaupallisine ja muine teemoineen, hallitsi yksi teema vierailua - kysymys liettualaisten osallistumisesta juutalaisvainoihin saksalaisten rinnalla toisen maailmansodan aikana, tämän osallistumisen myöntämisestä ja toimenpiteistä näihin vainoihin syyllistyneiden tuomitsemiseksi.

Kysymys on liettualaisille tuskallisesta teemasta - tosiasia on, että liettualaisia osallistui sodan aikana saksalaisten hirmutöihin juutalaisia vastaan. Vilnassa ennen sotaa olleesta noin 230 000 juutalaisesta tuhottiin käytännöllisesti katsoen kaikki. Pääministeri Slezevicius myönsi - ensimmäistä kertaa virallisesti - viime vuonna "muutamien satojen" liettualaisten syyllistyneen juutalaisvainoihin. Viranomaiset ovat myötävaikuttaneet juutalaisyhteisön uudelleenjärjestäytymiseen Liettuassa yhteisön jäsenmäärän ollessa kuitenkin pienen, noin 5000 henkeä. Landsbergisin hallitus oli rehabilitoinut joukon väitettyihin sotarikoksiin juutalaisia vastaan syyllistyneitä sotilashenkilöitä. Perusteluna rehabilitoinnille oli se, että ao. henkilöt olivat joutuneet perusteettomasti tuomituiksi neuvostoaikana neuvostoliittolaisissa tuomioistuimissa. Juutalaisjärjestöt olivat voimakkaasti kritisoineet rehabilitointeja nähden siinä merkin

VII 0096 / 3

liettualaista yhteiskuntaa laajemminkin leimaavasta antisemitismistä. Myös Liettuan viranomaisten kieltäytyminen juutalaisiin kohdistuneita rikoksia tutkivan Wiesenthal-komitean pyynnöstä perustaa toimisto Vilnaan samoin kuin Liettuan viranomaisten väitetty haluttomuus myötävaikuttaa Yhdysvalloissa asuvan juutalaisvastaisista rikoksista epäillyn entisen Liettuan kansalaisen Lileikan luovuttamiseksi Liettuaan olivat herättäneet juutalaisjärjestöjen epäilyjä.

Presidentti Brazauskas luonnehti ennen vierailua matkaansa nimenomaan anteeksipyyntömatkaksi; ensimmäisissä sanoissaan Ben Gurionin lentokentällä hän sanoi tulevansa puhumaan vierailun aikana "totuuden ja välittelyn sanoja". Puheessaan knesetissä hän palautti mieleen Liettuan historiallisesti tolerantin suhtautumisen juutalaisiin: jo 1300-luvulla juutalaisia asettui Liettuaan, juutalaisen kulttuurin vaikutus liettualaiseen kulttuuriin on ollut voimakas: Liettua oli eräs jiddish-kulttuurin kehtoja ja Liettuan kaupungeissa puhuttiin yleisesti jiddishiä. Vilna oli Liettuan Jerusalem ja sen vanha kaupunki kantaa useita juutalaisiin liittyviä nimityksiä. Itsenäisessä Liettuassa 20-luvulla oli juutalaisasiain ministeri ja parlamentissa juutalaisten edustajaryhmä.

Liettualaisten osallistumista juutalaisvainoihin Brazauskas luonnehti pitkään kierretyksi, vaietuksi, vaikeaksi ja tuskalliseksi teemaksi. Nyt on totuutta katsottava silmiin eikä Liettua voi enää vedota neuvostoajan valheellisuuteen. Liettualaisten silmien edessä juutalaisia tapettiin satojatuhansia ja "melkoinen määrä" liettualaisia osallistui näihin hirmutekoihin.

Brazauskas pyytää anteeksi: "Minä, Liettuan presidentti, kumaran pääni kahdensadan tuhannen murhatun juutalaisen muistolle. Pyydän teidän anteeksiantoanne niiden liettualaisten puolesta, jotka armoa tuntematta tappoivat juutalaisia, ampuivat, ajoivat maanpakoon, ryöstivät heitä".

Brazauskas lupaa Liettuan toimivan "julkisesti, johdonmukaisesti ja omantunnontarkasti" näihin rikoksiin syyllistyneiden rankaisemiseksi. Yhteistyötä juutalaisjärjestöjen kanssa näiden

VIL 0096/4

rikosten tutkimisessa ja Liettuan juutalaisperinteen vaalimisessa tullaan jatkamaan "eräiden henkilöiden ja ryhmien vastustuksesta huolimatta".

Toisaalta Brazauskas yritti saada ymmärtämystä myös sille, että neuvostoaikana ei ylipäättäen ollut mahdollista paljastaa ei juutalaisiin, ei liettualaisiin itseensä kohdistuneita väkivallantekoja. Nyt, Liettuan ollessa vapaan ja hakeutuessa länteen, tähän on mahdollisuus ja Liettua tulee sen tekemään.

Saiko Brazauskas anteeksiannon, kuinka puhe otettiin vastaan Israelissa ja Liettuassa?

Presidentin itsensä mukaan hänen onnistui poistaa "melkoinen osa" Israelissa Liettuaa kohtaan vallitsevista epäilyistä ja epäluottamuksesta. Olennainen osa menneisyyden varjoa maiden välisissä suhteissa on myös presidentti Weizmanin mukaan nyt poistettu ja maat voivat keskittyä keskinäisten suhteiden kehittämiseen. Pääministeri Rabinin toivomukseen toimenpiteistä Liettuassa hänen mukaansa tavattavan antisemitismin poiskitkemisestä Brazauskas kielsi juutalaisvastaisuuden olemassaolon valtiolisena politiikkana; yksityiset hyökkäilyt ja epätahdikkuudet jäävät niiden esittäjien kontolle. Tyydyttikö vastaus Rabinia, ei ole tiedossa.

Tyytyväisyyttä isäntien parissa herätti Brazauskasin lupaus sallia juutalaisjärjestöjen edustajien tietynasteinen mukaantulo juutalaisvainoja koskeviin tutkimuksiin. Juutalaisjärjestöt, Wiesenthal-keskus ja muut, voivat esittää konkreettisiin tapauksiin liittyvää todistus- ja muuta aineistoa; varsinainen päätöksenteko pidetään kuitenkin tiukasti liettualaisen tuomioistuimen käsissä eikä - Brazauskas korosti - miltään taholta tulevaa painostusta sallita. Itse asiassa Brazauskas on jo antanut Korkeimman oikeuden ja yleisen syyttäjän tehtäväksi tarkistaa reabilitointitapaukset, joiden suhteen on esitetty epäilyjä. Mikäli aihetta ilmenee, jutut otetaan uuteen käsittelyyn.

Liettuassa Brazauskasin anteeksipyyntömatka on otettu ristiriitaisesti vastaan. Brazauskas oli asetettu pihtien väliin: joko

VK 0096/5

hän pyytää anteeksi tai vierailu peruutetaan, tietää Respublika-lehti kertoa - ja presidentti alistui painostukseen. Miksi liettualaisten tulee katua, vaikka kukaan ei kadu Liettuaa vastaan tekemiään rikoksia? Pääministeri oli jo aikaisemmin pyytänyt anteeksi liettualaisten osallistumista juutalaisvainoihin - merkitseekö presidentin toistama anteeksipyyntö sitä, että ensimmäistä anteeksipyyntöä ei hyväksyt? Onko diplomatiassa ylipäättään kollektiivista anteeksipyyntöä ja voiko presidentti sellaisen tehdä? Presidentti Havel on pyytänyt anteeksi sudeettisakslaisilta eivätkä reaktiot maassa ole olleet ainoastaan positiiviset, kirjoittaa lehti. Tautininkai (Nationalistit) -puolue on esittänyt samansuuntaisia kysymyksiä.

Vallitsevia ovat kuitenkin syvällisemmät, tapahtumaa liettualaisessa kontekstissa analysoivat arviot. Vaikka Brazauskasia on kritisoitu siitä, että hän otti asian esille itsenäisesti, ilman siitä käytyä julkista keskustelua ja julkisen mielipiteen valmistamista, on hänen askeltaan pidetty rohkeana: Brazauskas teki sen, minkä sivistysvaltion johtajan oli tehtävä, kirjoittaa Lietuvos Rytas -lehti. Anteeksipyyntö oli tarpeen juutalaisille, mutta myös itselleen liettualaisille, itsenäisyyden palauttamisen myötä myös kansan moraalille uudelleensyntymiselle, vapautumiselle viidenkymmenen miehitysvuoden aikana muodostuneista henkisistä vääristymistä, kansallisista komplekseista.

Liettuan yhteiskunta on kyyninen ja välinpitämätön. Kadulla kävelijä voidaan hakata tai jopa tappaa - tällaisia tapauksia on ollut - ilman että muut puuttuvat asiaan: jokainen huolehtii itsestään. Todistajat eivät uskalla tulla oikeuteen, muuttavat todistuksiaan, rikoksentekijät uhkaavat avoimesti todistajia. Julkinen mielipide pitää asiaintilaa lähestulkoon normaalina - niin on ollut ja tulee olemaan. Yhteiskunta on hurskasteleva, tuomioita ollaan valmiita jakamaan muille, puutteita omissa oikeuskäsityksissä ja oikeuskäytännössä ei haluta nähdä. Tunnettu kirjailija Tomas Venclova luonnehti asiaa näin: niin kauan kuin Liettuan yhteiskunta jatkaa tätä kaksinaamaisuutta, hurskastelua eikä tunnusta osasyllisyyttään juutalaisten tragediasta, on perusteltua syyttää koko kansaa. Kansan oikeuskäsityksen, psykologian on muututtava, sen on päästävä irti nurkkakuntaisuudesta.

VIL 0096/6

taan, lähestyttävä eurooppalaista ajattelutapaa, moraali- ja yhteiskuntakäsitteitä, haluaa kirjailija sanoa.

x x x

Nimenomaan tähän näyttää Brazauskas pyrkineen teollaan. Lähentymisen tiellä Eurooppaan on vielä suuria esteitä, joista ei vähäisempiä on nimenomaan tämä Liettuan yhteiskunnan nurkkakuntaisuus, neuvostoajan vääristämä moraali, läntisten normien ja käytäntöjen tuntemattomuus. Oman yhteiskunnan ravistelu, sen moraalikäsitysten, ajatusmallien "eurooppalaistaminen", yhteyksien parantaminen mm. Liettuan juutalaisperinteitä ja sen juutalaisyhteisöä, taloudellista ja muuta kahdenkeskistä yhteistyötä ajatellen Israeliin, suotuisamman kuvan luominen maailman juutalaisyhteisöissä ja ylipäättään maailmalla - näitä päämääriä voidaan Brazauskasin anteeksipyyynnöllä katsoa olleen. Kuten todettiin, arviot Israelissa olivat pääosin myönteiset ja myös maan sisällä ymmärtävät arviot ovat olleet hallitsevina. Kuvaavaa on, että Brazauskasin pysyvä vastustaja Landsbergis ei tällä kertaa asettunut presidenttiä vastaan, mikä on saanut eräät kommentaattorit ounastelemaan mahdollisen konsensusmielialan leviämistä laajemminkin maan poliittiseen elämään. Tätä johtopäätöstä on ennenaikaista tehdä, mutta faktaksi jää: Brazauskas on ottanut Liettuan sisältä katsottuna rohkean askeleen, saanut toimelleen julkista tai epäsuoraa tukea ja luonut Israelissa ja ilmeisesti laajemminkin myönteistä kuvaa Liettualle. Eräs kommentaattori sanoo presidentin teon olleen "vaikeimman ja kauneimman" hänen poliittisessa elämäkerrassaan. Historia näyttää, onko arvio oikea.

Laatija : Tolvanen+++